

Іващенко Віта Олександрівна,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ, ВЧИНЕНІ НА ГРУНТІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Однією з глобальних проблем, яка набула актуальності у всьому світі, є домашнє насильство. Не винятком стала і Україна, де прийнята спеціальна нормативно-правова база з метою запобігання та протидії цьому явищу.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. [1] визначив домашнє насильство як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Отже, виділяють чотири форми домашнього насильства – фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. Одним з найбільш ганебних є сексуальне насильство. Так, згідно з діючим законодавством воно включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності. За цей вид насильства передбачена кримінальна відповідальність у розділі IV Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» [2].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. [3] у новій редакції викладені окремі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Одним із найбільш небезпечних та поширених статевих злочинів є зґвалтування. На даний час визначається воно як вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або

оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. При цьому відповідно до примітки до ст. 152 КК згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин. Поняття «супутні обставини» є оціночним і має встановлюватись судом у кожному випадку вчинення такого злочину.

Згвалтування неповнолітньої особи, передбачене ч. 3 ст. 152 КК, карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років. Зазначені дії, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди, караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років (ч. 4 ст. 152 КК). Тобто, зазначені злочини віднесені до особливо тяжких.

Звернемо увагу, що в діючій редакції КК для інкримінування згвалтування (чи сексуального насильства) малолітнього (малолітньої) не має значення добровільна згода потерпілої особи, а також чи розуміє вона значення дій, що з нею відбуваються. Зазначені положення статей 152 та 153 КК узгоджуються з Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р., яку ратифіковано з заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012 р. [4]. Відповідно до ст. 18 документа держави вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації, зокрема, такої умисної поведінки – заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для заняття такою діяльністю.

Разом з тим, про вік потерпілої особи (неповнолітній чи малолітній) винний має знати або усвідомлювати. Відповідно до п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2008 № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» кримінальна відповідальність настає лише за умови, якщо винна особа усвідомлювала (достовірно знала чи припускала), що вчиняє такі дії щодо неповнолітньої або малолітньої особи, а так само, коли вона повинна була і могла це усвідомлювати. При цьому суд повинен враховувати не тільки показання підсудного, а й потерпілої особи, ретельно перевіряти їх відповідність усім конкретним обставинам справи. При вирішенні цього питання враховується вся сукупність обставин справи, зокрема, зовнішні фізичні дані потерпілої особи, її поведінка, знайомство винної особи з нею, володіння винною особою відповідною інформацією.

Зауважимо, якщо злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей вчиняються на ґрунті домашнього насильства, то про вік потерпілої особи винний зазвичай знає.

Останнім часом почастишали випадки виявлення правоохоронними органами злочинів, пов'язаних зі створенням, розповсюдженням, збутом порнографічних творів і зображень за участю дітей, що вчиняють батьки чи інші родичі. Примушування до

участі у створенні порнографічних творів і зображень, якщо при цьому вчиняється згвалтування потерпілих, треба кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 152 і ст. 301 КК.

Ст. 153 КК «Сексуальне насильство» передбачає відповідальність за вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи.

Сексуальне насильство щодо неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 152 КК) карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років, будучи тяжким злочином. Таким же за ступенем тяжкості є злочин, вчинений щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди. Караються такі дії позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Законом від 06.12.2017 р. розширено коло суб'єктів, що можуть нести відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК). Це може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16 років. Кваліфікований склад злочину – примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна. Це можуть бути і діти, що перебувають на утриманні особи, яка застосовує примушування, проживають на його житловій площі. Дії винного можуть спричинити істотне погіршення майнового становища потерпілої особи. Карається злочин штрафом до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років.

Також передбачена кримінальна відповідальність за природні або неприродні статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вчинені повнолітньою особою (ч. 1 ст. 155 КК). Караються такі дії обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. У той же час, ті самі дії, вчинені близькими родичами або членами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого (ч. 2 ст. 155 КК).

Вважається, що сексуальна спрямованість психіки підлітка є небажаною: раннє статеве життя, штучно стимулюючи статеву потребу, не лише загострює ризик настання відповідних захворювань (у т. ч. венеричних) і абортів, а й перешкоджає нормальному дозріванню психосексуальної індивідуальності, відволікає увагу від досягнення соціально важливих цілей (отримання освіти, вибір професії тощо), породжує психологічні проблеми – робить підлітків цинічними, безсоромними, не здатними розуміти глибокі почуття, що може негативним чином вплинути на майбутнє сімейне життя підростаючого покоління [5, с. 68].

З урахуванням того, що статеві відносини з особою, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди кваліфікується за ст. 152 КК або ст. 153 КК, потерпілим від злочину, передбаченого ст. 155 КК, може бути дитина від 14 до 16 років.

Ще одним злочином проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є розбещення неповнолітніх (ч. 1 ст. 156 КК) – вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Караються такі дії обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого (ч. 2 ст. 156 КК).

Відповідно до примітки до ст. 155 КК у статтях 155, 156 КК під близькими родичами або членами сім'ї слід розуміти осіб, визначених пунктом 1 частини першої статті 3 Кримінального процесуального кодексу України. Це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [6].

Підсумовуючи викладене зазначимо, що незважаючи на прийняті нормативно-правові акти щодо запобігання та протидії домашньому насильству, внесені зміни в КК, законодавство в цій сфері не є досконалим і завершеним. Потребують кримінально-правового дослідження та конкретизації окремі положення і терміни, що містить розділ IV Особливої частини КК «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». Адже закон про кримінальну відповідальність має бути чітким, доступним, зручним для застосування. Разом з тим, Україна поступово впроваджує у національне кримінальне законодавство міжнародні стандарти щодо відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству

та боротьбу з цими явищами: Закон від 06 груд. 2017 р. № 2227-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

4. Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенція Ради Європи від 25 жовт. 2007 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

5. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практич. порадник / О. О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Северодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Ілляшенко Олексій Володимирович,

заступник Міністра у справах ветеранів України з питань європейської інтеграції, кандидат юридичних наук;

Зарубей Вікторія Володимирівна,

професор кафедри досудового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Сухомлин Юлія Володимирівна,

завідувач кафедри досудового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ВІД НЕЗАКОННОЇ ТОРГІВЛІ ОРГАНАМИ І ТКАНИНАМИ ЛЮДИНИ

Міжнародний захист прав людини є комплексом взаємно узгоджених дій держави, а також неурядових міжнародних організацій, спрямованих на повноцінне та гармонійне функціонування людини, і надання міжнародної допомоги особам, особливо з тих країн, що розвиваються.

Не дивлячись на національні розбіжності діючих систем захисту прав пацієнтів у різних країнах, у тому числі й Європі, у більшості країн є основний перелік прав, котрі відображені у різноманітних угодах, зокрема: Рекомендаціях по медичному обслуговуванню, що була прийнята Міжнародною організацією праці у 1944 р.; Загальної Декларації прав людини, котра була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р.; Лісабонській Декларації прав пацієнтів, що була прийнята Всесвітньою медичною асоціацією у 1981 р. та переглянута у 1995 р.; Європейській Хартії по правам пацієнтів, що була прийнята Європейським парламентом у 1984 р.; Декларації ВООЗ по розвитку прав пацієнтів в Європі, що була прийнята у 1994 р.; Угоді по правам людини та біомедицині, прийнятій Радою Європи у 1996 р. та ін.).

В Резолюції про приведення у відповідність законодавства держав-учасниць щодо питань вилучення, пересадки і трансплантації